

clara la identitat: és gitano perquè manté les tradicions del seu poble, i alhora és del tot català: “Nosaltres, per Nadal, fem escudella i carn d’olla, perquè com a gitans no tenim menjars propis, no tenim música pròpia... Són catalans, com la nostra llengua”. El seu pare, nascut a Reus, era venedor de teixits. Per la seva feina –l’activitat principal dels gitans catalans–, la família havia de canviar molt sovint de poble. Però tot i aquest relatiu nomadisme, els cognoms Pubill i Calaf ja denoten que són una nissaga arrelada al nostre país; un exemple dels anomenats “gitans catalans”, les famílies que conviuen amb països catalans des de fa segles. Segons un treball d’Elisenda Saladrígues, el 1415 ja hi ha constància de gitans als territoris de la Corona d’Aragó, però el primer assentament de gitans va ser a Barcelona, datat l’11 de juny de 1447. A Perpinyà, es mencionen per primera vegada el 1512. Més recentment, està docu-

mentat que entre els segles XVIII i XIX, grups de gitans es van quedar de manera estable al voltant del barceloní carrer de la Cera, i també a nombroses ciutats i pobles dels Països Catalans (vegeu mapa a la pàgina 65), on en la majoria de casos el col·lectiu s’ha mantingut, i avui encara hi viuen els descendents, gràcies a la seva tradicional endogàmia. Aquesta estabilitat ha estat clau en l’adopció de la llengua del país, i actualment, en zones com a Catalunya Nord –Perpinyà, Vernet– o en certes zones del País Valencià on el català està en franc retrocés, els gitans continuen mantenint-lo com a primera llengua.

La burgesia i els peluts. A l’antiga comunitat romaní, no els ha anat malament. El fet de no patir la crisi de la venda ambulants els ha permès de fruit d’una posició econòmica relativament benestant. Això i el respecte que s’han guanyat entre la resta de la societat després de

molts anys de bon veïnatge els ha fet guanyar el qualificatiu de “burgesia” romaní. Perquè entre els gitans també hi ha classes. I no és el mateix viure a la plaça del Raspall de Gràcia, a Barcelona, que al barri de la Mina. La diferència és que els primers fa segles que viuen a la ciutat, i els últims van arribar a partir dels anys 50. Però naturalment no és la principal; els gitans que van arribar amb la gran onada d’immigració provenien, com la resta, d’una Espanya malalta de misèria. Són els gitans que viuen en barraques o insalubres barris dormitori de les perifèries amb els nous marginats –magribins o africans negres–, que tenen problemes de droga, de delinqüència, que demanen caritat. Són aquells que no s’han adaptat. I naturalment, que no han après el català i mantenen l’espanyol. Per diferenciar-los, els “burgesos” els anomenen “gitans peluts” o “gitans castellans”, i la seva relació és difícil. **Agnès Rotger**

Rumba: la història del ventilador

Tan gran és el seu èxit que hi ha tres músics que es disputen la paternitat de la criatura. Però des dels anys 50 ha plogut molt, i la rumba catalana ja fa temps que camina sola.

“El ventilador, amics, és un invent que ha fet furor, perquè ajunta en la guitarra l’harmonia i la percussió”. Aquesta és la descripció que feia el malaguanyat Gato Pérez del ventilador, l’estil de tocar la guitarra que diferencia la rumba dels altres estils. Però per a la majoria, la rumba catalana correspondria més aviat a una definició que ja s’ha fet popular: “és un pensament alegre que es balla”. Un “pensament” que s’ha convertit en la música catalana més internacional.

“Filla de Cuba i un gitanet”. Durant els anys 50, Barcelona vibrava amb els músics del Carib. Les sales de ball sempre tenien a punt una orquestra cubana disposada a fer oblidar les misèries de la postguerra a ritme de mambo, i d’entre els que no es perdien mai aquests saraus hi havia força gitans. Sembla que era freqüent que els músics del Carib acabessin la festa a casa dels gitans, on tocaven i cantaven plegats en nits memorables.

D’aquesta experiència, sumada a l’èxit del rock’n’roll primerenc i la tradició de guitarres espanyoles va sorgir la rumba catalana. L’espurna podria haver sorgit a Gràcia, de les mans d’Antonio González “El Pescadilla” (el marit de Lola Flores). El seu avi era murcià, i venia peix a la Barceloneta, d’aquí el sobrenom. Però sobretot era un bon guitarrista que es va donar a conèixer juntament amb el seu pare en un local barceloní del carrer dels Escudellers, on actualment hi ha el bar New York. Molts creuen que va ser pels volts de l’any 1957 que la seva manera de tocar guitarra podria haver convertit aquella música en la primera expressió de la rumba. Però d’altres atribueixen l’invent al seu germà Joan, l’anomenat Onclu Polla. Fins i tot n’hi ha que afirmen que el pioner no era un barceloní, sinó que la rumba es va inventar entre els gitans de Lleida. Són disputes entre iniciats que afecten molt poc la idea que té la majoria de gent, segons la qual el pare indiscutible de la rumba és Pere Pubill Calaf, Peret. Peret,

responsable dels èxits més grans de la rumba catalana, va néixer a Mataró però es va formar essencialment al carrer de la Cera del barri del Portal, el nucli més antic de gitans catalans. Allà, tocant la guitarra com un afeccionat més va començar a fer-se un nom al voltant de 1957, i pocs anys després va obtenir l’oportunitat d’enregistrar un disc que el va llançar a la popularitat. Després en vindrien molts més ja sota l’aurèola de “rei de la rumba”, que ell reconeix amb immodèstia.

Els anys 60, malgrat el títol d’una de les cançons més venudes, “Una lágrima”, van ser d’eufòria total. Per una vegada, als locals dels carrers gitans dels Països Catalans es posava la mateixa música per fer festa que als bars més *in* dels països. La rumba era moda, fins i tot –segons el llibre *Sabor de rumba* que ha editat recentment Pagés– la ballava la *gauche divine* al mateix Boccaccio. Van sorgir nombrosos grups de qualitat, entre els quals destaca el de Los Amaya y su Combo Gitano de 1968. Però als anys 70 va venir la des-

feta. Els segells discogràfics on editaven els grups de rumba, com Belter o Discophon desapareixen, i és mala època per a la música popular. Amb la mort del dictador, es produeix un fenomen de rebuig a tot el que soni a tradicional, que sembla sinònim de província. Entra la música anglosaxona com un ruixat, i ho pateixen tant els grups com Elèctrica Dharma com els de rumba catalana, que són condemnats a la marginalitat. Comença una travessia pel desert que durarà quinze anys. Durant aquest temps, alguns es cansen i abandonen; en tot cas, la rumba continua viva a les festes, casaments i trobades dels gitanos, amb gustos musicals potser menys volubles que els païos.

Durant la dura època de l'oblit, una figura brilla amb llum pròpia: Xavier "Gato" Pérez. El músic, mort fa pocs anys, no mereix més que elogis dels seus companys. Se'l considera el regenerador de la rumba quan estava en les cotes més baixes. Mentre el Gato, que no era gitano ni d'origen català, il·lumina el panorama amb discos com *Romescó*, Peret diu que ha vist déu i abandona la seva carrera comercial per consagrar la música a la fe. Aquell any 1982, l'església evangelista de Filadèlfia fa el seu fitxatge més espectacular. Després de la conversió de Peret —que hi farà de pastor gairebé deu anys—, els temples d'aquest culte s'ompliran cada dia més. No és l'únic músic que hi ingressa, però sí el més conegut. A les celebracions, la rumba és un element molt important. De fet a Perpinyà, els temples dels "al·leluies" són probablement els únics llocs públics on actualment es pot escoltar aquesta música.

A Barcelona, afortunadament, sí que és possible sentir rumba en locals "profans". Potser hi té a veure el fet que Peret va penjar els hàbits el 1992, desenganyat de les esglésies —encara que no pas de déu— i va tornar a la vida pública. Quan devia mirar al seu voltant es devia quedar parat; la rumba catalana havia reviscolat.

Amics per sempre. A la innovació del Gato Pérez s'hi van afegir les inquietuds de diversos grups, alguns d'ells formats exclusivament per païos com Los Manolos, que amb la seva estètica "coenta post-moderna" van revolucionar les festes. Les discogràfiques van tornar a confiar en els rumberos. En paraules de Peret, "la rumba va començar quan les senyores que als balls sempre es quedaven assegudes, es van aixecar i començar a ballar". A finals dels anys 80, aquestes senyores van tenir l'oportunitat de tornar

Peret es disputa amb el 'Pescadilla' i 'Onclu Polla' l'origen de la rumba. Dalt, imatge de l'estudi a casa seva gravant el nou disc, que dedicarà a Jesús.

a escoltar rumba, i van tonar a respondre. Ara, amb els fills i a vegades amb els néts i tot. En un altre àmbit, la rumba catalana es va fer famosa internacionalment gràcies a un grup de Montpeller, els Gipsy Kings, però per l'estil personal que imprimien als seus temes, aquí no es va sentir com a cosa pròpia.

Més avall, a Barcelona, el 1988 ressusciten les Estrellas de Gràcia, un antic grup que renova la seva formació. És la cara "autèntica" de la nova rumba, feta sobretot per gitanos, i la majoria d'ells ex-components d'altres bandes i familiars d'altres artistes rellevants. Poc després neix Ai, Ai, Ai a Mataró, un grup de gitanos i païos que prompte treurà el seu tercer disc de rumba en català al carrer. Les noves formacions no tenen pretensions de ser puristes. Incorporen de bon grat nous instruments i ritmes.

Els Jocs Olímpics de Barcelona van ser una fita cabdal en la història de la rumba: a la cerimònia, davant de milions d'espectadors, es va fer una barreja d'èxits de rumba, i es va cantar l'himne "Amics per sempre" que va fer ballar mig món. Josep Lladó, d'Ai, Ai, Ai, és escèptic sobre el boom que es va crear aquell any: "La majoria de gent que escoltava Los Manolos es va quedar aquí; li agradava aquest grup però no investigava més enllà, què més hi havia de rumba".

Passat el 92, les coses han tornat al seu lloc. La rumba ja no és marginal, però tampoc és número u de vendes. Fa poc, el segell El Sur va editar a l'estat francès un recopilatori de rumba on deixava ben clar en el llibret explicatiu que a Perpinyà la

música que es fa és rumba catalana. No en va un dels grups més rellevants ha estat el que porta per nom precisament Rumberos Catalans.

L'especificació d'El Sur no és gratuïta: hi ha diversos tipus de rumba. A Espanya no és igual la que es fa a Castella, influïda per la música melòdica, que la d'Andalusia, molt aflamencada i de temàtica marginal i depressiva, que parla de droga i de presó, i que no té gaire èxit al nostre país. En canvi, la rumba catalana té un caràcter lúdic que només troba connexions amb la rumba cubana. I naturalment, tampoc no tota la rumba catalana és igual. Per diferenciar-se del seu "rival" Pescadilla, Peret afirma que els seus estils són diferents perquè beuen de distintes fonts: ell, a més de música caribenya, també del rock d'Elvis Presley, i en canvi, al "Pesca" l'han influït artistes més melòdics.

Els seus hereus artístics encara han diversificat més els estils. La majoria potser no venen molts milers de discos, però ara a qualsevol persona li poden sonar els noms de mitja dotzena de grups i músics de rumba: Rumba-3, Rumbeat (ara Bamboo), Sabor de Gràcia, Chocolate (una de les escissions de Los Manolos)... Alguns d'aquests són joves que parteixen d'aquest ritme per fer variacions més o menys originals com Junitus de la Payoya, un nebot de Peret que va experimentar la fusió entre la rumba i el rap.

Sigui qui sigui el primer que va fer el ventilador, el matoroní i el músic del barri de Gràcia han ajudat a crear una música popular catalana nascuda aquest segle.

A. R.